

Роль судової експертизи у забезпеченні правосуддя

Юлія Шаповал

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний науковий центр «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-5016-8694>, e-mail: hlystunjulia@gmail.com

Викладено бачення того, що судова експертиза є ключовим інструментом у кримінальному процесі, який забезпечує об'єктивність, повноту й неупередженість судового розгляду. Її результати мають значний вплив на встановлення істини у справі та як правовий наслідок є однією з підвалин для прийняття законного й обґрунтованого судового рішення. Висловлено думку щодо закріплення принципу змагальності під час призначення експертизи, що є необхідним для реалізації завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова: незалежність суддів; висновок експерта; види експертиз; роль експерта у кримінальному судочинстві; судове рішення.

Forensic Examination Role in Supporting Justice

Yuliia Shapoval

The author argues that forensic examination is a key tool in the criminal procedure that ensures objectivity, completeness, and impartiality of a trial. Forensic examination findings play a pivotal role in determining truth in a case and, as a legal consequence, are one of the cornerstones for drawing a lawful and reasonable court decision. The author believes that the principle of adversarial nature should be enshrined in the course of a forensic examination. This principle is vital for fulfilling the tasks of criminal proceedings enshrined in Art. 2 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Keywords: independence of judges; expert opinion; types of forensic examinations; forensic expert's role in criminal proceedings; court decision.

Судова влада повинна бути незалежною задля виконання своєї ролі щодо інших гілок державної влади, суспільства загалом і сторін судового процесу. Незалежність суддів не є прерогативою або привілеєм та надається не для захисту власних інтересів судді, а для захисту верховенства права й усіх тих, хто прагне та очікує справедливості. Отже, незалежність є основоположною вимогою, яка дає

змогу судовій владі охороняти демократію і права людини [1].

Завданням кримінального процесу є забезпечення справедливого, об'єктивного й неупередженого судочинства, що своєю чергою потребує від судді ретельного з'ясування всіх обставин справи. У цьому контексті ключову роль відіграє судова експертиза як процесуальний інструмент, що ґрунтується на спеціальних знаннях

і допомагає суду дійти обґрунтованих висновків для ухвалення відповідного судового рішення.

Висновок експерта — це докладний опис проведених експертом досліджень і зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи [2]. Висновок експерта є визнаним процесуальним джерелом доказів. Це означає, що наявність або відсутність об'єктивного висновку експерта може суттєво вплинути на кваліфікацію діяння, визначення вини або невинуватості особи, а також на справедливість судового рішення загалом.

У кримінальному судочинстві застосовують різні види експертиз, поміж яких найпоширенішими є: судово-медична, судово-психіатрична, трасологічна, балістична, почеркознавча, судово-генетична, відео- та звукозапису, лінгвістична мовлення, судово-хімічна тощо. Наведений перелік не є вичерпним.

Кожен із цих видів експертиз має свої особливості та специфіку, кожен із них застосовують залежно від обставин справи й доказової бази, зібраної під час досудового розслідування. Наприклад, у кримінальних провадженнях проти життя та здоров'я особи визначальне значення може мати судово-медична експертиза, у кримінальних провадженнях у сфері порушення правил дорожнього руху — трасологічна й автотехнічна експертизи, тоді як у провадженнях, пов'язаних із фі-

нансовими операціями, важливою є економічна експертиза [3].

Судовий експерт у кримінальному процесі не має перебувати на боці сторони обвинувачення або захисту. Його роль повинна бути об'єктивною та неупередженою, на основі своїх знань і досліджень він повинен відповісти на питання, які поставили перед ним учасники провадження або слідчий суддя в порядку ст. 244 Кримінального процесуального кодексу України (далі — *КПК України*). До того ж експерт не має права давати правової оцінки діям обвинуваченого або кваліфікувати злочин — він лише встановлює факти, на підставі яких суд може дійти певних висновків, які допоможуть з'ясувати істину у справі. Висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, наданих для проведення дослідження. Експерт дає висновок від свого імені й несе за нього особисту відповідальність [2].

На різних етапах кримінального провадження роль судової експертизи є різною. У досудовому розслідуванні вона допомагає встановити обставини злочину, підтвердити або спростувати версії органу досудового розслідування чи захисту, а іноді — навіть змінити перебіг усього кримінального провадження. У судовому розгляді експертиза виконує роль одного з доказів, який суд оцінює у взаємозв'язку з іншими відповідно до вимог ст. 94 КПК України, що зрештою дає змогу ухвалити відповідне процесуальне рішення у справі.

За таких обставин судова експертиза у здійсненні правосуддя сприяє уникненню судових помилок, забезпечує рівність учасників процесу, підтверджує або спростовує версії сторони обвинувачення та захисту, підсилює об'єктивність оцінки доказів.

Водночас варто зауважити проблемні питання, що виникають у системі судової експертизи й підлягають законодавчому розв'язанню та врегулюванню. Поміж них: затримки у призначенні та проведенні експертиз (наприклад: тривалість проведення судово-економічної експертизи може сягати понад рік, що впливає на строк розгляду кримінального провадження); брак кваліфікованих фахівців у регіонах (наприклад: станом на сьогодні для територій можливих бойових дій характерні міграційні процеси, зокрема, судових експертів); обмежений доступ сторони захисту до призначення альтернативної експертизи; можлива залежність експертів від сторони обвинувачення; відсутність єдиних стандартів оцінки якості експертних висновків тощо.

Для розв'язання окреслених проблем доцільно розглянути такі кроки: законодавче закріплення принципу змагальності під час призначення експертизи; створення умов для вільного вибору експертної установи або фахівця для кожної зі сторін процесу; розширення можливостей для повторної або альтернативної експерти-

зи за ініціативою захисту; створення незалежного органу, який би займався сертифікацією та оцінкою якості роботи експертів.

Підбиваючи підсумки, зауважимо, що якісна, своєчасна й об'єктивна експертиза — це не просто допоміжний інструмент правосуддя, а повноцінний елемент судового процесу, що прямо впливає на його результат. Ефективність судової експертизи залежить від професійності експертів, процесуальних гарантій і незалежності експертної діяльності, що є запорукою ефективного, справедливого й законного здійснення правосуддя та правовим результатом реалізації завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України, а також виконанням даної в суді присяги.

Перелік джерел посилання

1. Про місце судової влади та її відносини з іншими гілками влади в сучасних демократіях : висновок № 18 (2015) КРЕС до уваги Ком. мін-в Ради Європи. Лондон, 16.10.2015. 27 с. URL: <https://rm.coe.int/-18-2015-/1680792013> (дата звернення: 08.04.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 08.04.2025).
3. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах : Постанова Пленуму ВС України від 30.05.1997 р. № 8 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97#Text> (дата звернення: 08.04.2025).